

„Centrum – matura bez barier w szkołach i placówkach prowadzących kształcenie zawodowe”

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Młoda Polska

Młoda Polska (modernizm) to okres przypadający w Polsce na lata ok. 1890 – 1918, czyli czas, w którym Polska jest pod zaborami. Jest to odpowiedź na Młodą Europę, np.: Młode Niemcy, Młodą Skandynawię.

Moderniści uważali, że zachodnia cywilizacja nie ma już niczego do zaoferowania; upadają monarchie, kapitalizm; do głosu zaczynają dochodzić socjaliści. Moderniści nie byli zadowoleni z poczynań poprzedniego pokolenia, chcieli walki zbrojnej z okupantem – ten element bardzo zbliżył ich do romantyków (inna nazwa epoki to – neoromantyzm).

Ponadto okres ten przypada na przełom wieków (fin de siècle), w związku z tym narastały nastroje dekadentkie, niezadowolenia, strachu przed końcem wieku. Myślano coraz częściej o śmierci, tragizmie istnienia, melancholii. Ludzie mieli dość stagnacji, chcieli różnić się od „starych” (pozytywistów), co widać chociażby w ubiorze, np.: cyganerii; odrzucali pozytywistyczny racjonalizm, a skłaniali się w stronę uczuciowości, ducha, serca.

Modernizm miał trzech czołowych filozofów, byli nimi: Fryderyk Nietzsche, Arthur Schopenhauer i Henri Bergson.

Fryderyk Nietzsche jest autorem słów, że Bóg nie żyje, oraz że niebo jest puste. Średniowiecze bało się Boga, ponieważ za wszelkie przewinienie czekała człowieka kara, dziś Bóg złagodniał i każdy może liczyć na jego miłosierdzie. Nie potrzebujemy takiego Boga. Wraz ze stwórcą umarło dobro i zło, bowiem nie ma się do czego odnieść. Czyny stały się relatywne.

Stworzył on jeszcze pojęcie moralności panów, która oznaczała jednostkę ponadprzeciętną, dla której dobre było to, co prowadziło do jej rozwoju, do rozwoju woli mocy (hart ducha), złe zaś to, co hamowało ten rozwój. Rasa panów tworzyła dla siebie kodeks moralny, zdecydowanie odmienny od chrześcijańskiego. Moralność niewolnicza mówiła, że dobre jest to, co koi moje cierpienie, co daje mi spokój i wytchnienie, złe zaś to, co zadaje mi ból. Prowadziła ona do stagnacji i miernej wegetacji. Stąd pochodzi też koncepcja nadczłowieka jako jednostki wybitnej, stojącej ponad dotychczasowymi prawami, która nieustannie rozwija się, której każda sekunda życia jest przepełniona samorozwojem. Filozofia ta później zostanie wypaczona przez nazistów.

Arthur Schopenhauer (urodzony w Gdańsku) uważał, że wszystko co wiemy o zewnętrznym świecie jest tylko naszym wyobrażeniem o nim. Poznać możemy tylko nasze

„Centrum – matura bez barier w szkołach i placówkach prowadzących kształcenie zawodowe”

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

ciało, którym rządzi wola. Jest ona zestawem pierwotnych popędów, które dążą do określonego celu, nad którymi nie mamy całkowitej kontroli. Tylko zagłębiając się w siebie (buddyzm), kiedy zrozumiemy nasze popędy, będziemy w stanie nad nimi zapanować. Ukojenie może dać nam jedynie porzucenie własnej woli i przyjęcie woli zbiorowej, tzn. realizując się dla innych, będąc altruistami, ascetami, artystami, staniemy się wolni.

Świat jest pełen cierpienia, naszym zadaniem jest więc ciągle współczucie. O cierpieniu zapominamy współczując bądź oddając się kontemplacji sztuki. Medytacja i kontemplacja są lekarstwem na cierpienie.

Henri Bergson to twórca intuicjonizmu. Twierdził on, że życiem ludzkim nie rządzi racjonalizm, lecz irracjonalizm – zwany pędem życiowym. Głównym narzędziem poznawczym (naukowym) człowieka jest intelekt (rozum, umysł), który uogólnia, systematyzuje i upraszcza. Tworząc definicje, nie zrozumiemy świata, zamkniemy go w ułomne słowa, które nie oddają istoty rzeczy, zjawisk. Takie zamykanie świata w regułki nie pozwala na całościowe pojęcie rzeczywistości, narzędziem, które nam w tym pomoże, jest instynkt, intuicja.

Kazimierz Przerwa – Tetmajer

Nie wierzę w nic

Nie wierzę w nic, nie pragnę niczego na świecie,
Wstręt mam do wszystkich czynów, drwię z wszelkich zapałów:
Posągi moich marzeń strącam z piedestałów
I zdruzgotane rzucam w niepamięci śmiecie...

Czego dowiadujemy się o podmiocie lirycznym?

A wprzód je depcę z żalu tak dzikim szaleństwem,
Jak rzeźbiarz, co chciał zakłąć w marmur Afrodytę,
Widząc trud swój daremny, marmury rozbite
Depce, płacząc krzyk bólu z śmiechem i przekleństwem.

Jaki obraz jest przedstawiony?
Dlaczego artysta ucieka w sztukę?

I jedna mi już tylko wiara pozostała:
Że konieczność jest wszystkim, wola ludzka niczym -
I jedno mi już tylko zostało pragnienie

Który z modernistycznych filozofów wspomina o woli?

Nirwany, w której istność pogrąża się cała
W bezwładności, w omdleniu sennym, tajemniczym
I nie czując przechodzi z wolna w nieistnienie.

Kto wspomina o wolności poprzez kontemplowanie sztuki?

„Centrum – matura bez barier w szkołach i placówkach prowadzących kształcenie zawodowe”

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Koniec wieku XIX

Przekleństwo?... Tylko dziki, kiedy się skaleczy,
złorzeczy swemu bogu, skrytemu w przestworze.
Ironia?... Lecz największe z szyderstw czyż się może
równać z ironią biegu najzwyczajniejszych rzeczy?

Wzgarda... lecz tylko głupiec gardzi tym ciężarem,
którego wziąć na słabe nie zdoła ramiona.
Rozpacz?... Więc za przykładem trzeba iść skorpioną,
co się zabija, kiedy otoczą go żarem?

Walka?... Ale czyż mrówka rzucona na szyny
może walczyć z pociągiem nadchodzącym w pędzie?
Rezygnacja?... Czyż przez to mniej się cierpieć będzie,
gdy się z poddaniem schyli pod nóż gilotyny?

Byt przyszły?... Gwiazd tajniki któż z ludzi ogląda,
kto zliczy zgasłe słońca i kres świata zgadnie?
Użycie?... Ależ w duszy jest zawsze coś na dnie.
co wśród użycia pragnie, wśród rozkoszy żąda.

Cóż więc jest? Co zostało nam, co wszystko wiemy,
dla których żadna z dawnych wiar już nie wystarcza? } Który z filozofów mówił o braku wiary?
Jakaż jest przeciw włócznie złego twoja tarcza,
człowiecze z końca wieku?... Głowę zwiesił niemy.

1. Jakie znaczenie ma tytuł?
2. Jaką postawę prezentuje człowiek końca XIX wieku? Jak rozumiesz niemą odpowiedź na postawione w ostatniej zwrotce pytanie?
3. Który z filozofów modernizmu przejawiał skrajny pesymizm?
4. Co możemy powiedzieć o podmiocie lirycznym („...Co zostało **nam**...”)?
5. Jaki środek artystyczny jest dominantą kompozycyjną?

Jan Kasprowicz

Dies irae

Trąba dziwny dźwięk rozsiej,
ogień skrzepnie, blask ściemnieje,
w proch powrócą światów dzieje.
[...]

} Wskaż biblijne aluzje do wizji apokalipsy.
Do jakiego utworu aluzją literacką są dwa oksymorony?

„Centrum – matura bez barier w szkołach i placówkach prowadzących kształcenie zawodowe”

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

O Głowo, owinięta cierniową koroną,
gasnącym wieki wieków spojrzysz na nas okiem!
O spojrzysz na nas z tej głuszy,
która swym tchnieniem głębokiem
ogarnia światów bezmiary,
a którą ty wypełniasz swych bólów ogromem,
o Głowo, owinięta cierniową koroną.
Żalobna droga nieochybnej kary,
broczącej we łzach i przy jęków wtórze
w ten pozbawiony końca
Pańskiego gniewu dzień,
w którym w pożarach spokojnego słońca
szatańskim chichotem płoną
świeże, niezwiędłe róże
grzechu i winy!

[...]

Surma jęczy, surma woła!
Giną w chmurach wirchów czoła;
wałem mżących mgieł dokoła
nieznany oddech miota,
jakiś potworne, dzikie kształty tworzy
i po dolinach rozpędza ich stada,
i znów je skupia w przepastnej otchłani,
i ku niebiosom wyrzuca ich kłęb,
i w jakieś czarne rozsnuwa całuny
ten niewidzialny, dreszcz budzący Tkacz,
i ciężką, mokrą tą przędzą pokrywa
wszystko, co jest...

O biada!...

[...]

Jakaż to orgia dzika!

Jakiż to chaos mąk!

Kyrie elejson!

Idą na się zmartwychwstali,

ogniem wojny świat się pali,

tłumy w krwawej brodzą fali!

Adamie potępiony, zwróć się z strasznych dróg!

Zawiśnij na swym krzyżu, sterczącym w niebiosą,

i nie patrz, gdzie w spokoju Ewa jasnowłosa,

piekielny zajmąwszy próg,

do rozpustnego przytula się gada!

O biada! -

[...]

Szum się wielki stał dokoła,

Jaki inny sakralny utwór obfituje w podobne apostrofy?

Do jakiej księgi *Biblii* nawiązuje poeta?

Dzięki czemu utwór jest taki dynamiczny?

Zwróć uwagę na zawołanie.

„Centrum – matura bez barier w szkołach i placówkach prowadzących kształcenie zawodowe”

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

kiedy surma archanioła
na Ostatni Sąd zawoła.
Głos rozlega się ponury,
jak grzmot leci złotopióry,
z dolinami równa góry.
Drży strwożona światów dusza,
a on głębie mórz wysusza.
kości wieków w grobach rusza.
Gwiazdy z orbit wytrąciła
archanielskiej trąby siła,
już rozwarła się mogiła.
Idą na się zmartwychwstali,
ogniem buntu świat się pali,
tłumy w krwawej broczą fali.
Z wyciem hyjen, z rykiem lwów,
łkając, jęcząc, grożąc, klnąc,
pędzi tuman ludzkich żądz...

Wymień elementy, które pokrywają się z *Apokalipsą* wg św. Jana.

[...]
Stopę swoją złożyłeś na pokoleń grzbiecie
i sądzisz! Kyrie elejson!
Płaczów i jęków słuchasz nie słyszającym uchem
i sądzisz! Kyrie elejson!
Na mękę wieków patrzysz nie widzącym okiem
i sądzisz! Kyrie elejson!
Niewiasta z rozpaczliwym krzykiem rodzi dziecko,
Ty duszę jego grzechu oblewasz hyzopem
i sądzisz! Kyrie elejson!
Wicher idzie po rozdrożach westchnieniem głębokim,
ku Twojej wyży
modlitwy niesie krwawe, przybite do krzyży,
Ty sądzisz! Kyrie elejson!

Omów obraz Boga.

[...]
Przedemną przepaść, zrodzona przez winę,
przez grzech Twój, Boże!... Ginę! ginę! ginę!
Amen.

Jaki stosunek do Boga ma osoba mówiąca?

A cóż powstanie ponad nicościami,
gdzie ongi były światy
i Ja, w chęć życia bogaty,
a dziś w umarłych postawiony rzedzie?

Niech nic nie będzie!
Amen!

Bo cóż być może, jeśli ja zaginał?...

„Centrum – matura bez barier w szkołach i placówkach prowadzących kształcenie zawodowe”

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Na wszystko mrok nicości nieprzebyty spłynął
Amen.

Czy zakończenie apokalipsy Kasprowicza różni się
od *Biblijnej* wizji?

1. Co oznacza tytuł utworu?
2. Przypomnij cechy gatunkowe hymnu.
3. Na czym polega katastrofizm w utworze Kasprowicza?
4. Przypomnij definicję *prometeizmu*? Czy dostrzegasz elementy tej postawy w powyższym tekście?

Krzak dzikiej róży w Ciemnych Smreczynach

W ciemnosmreczyńskich skał zwałiska, Gdzie pawiookie drzemią stawy, Krzak dzikiej róży pąs swój krwawy Na plamy szarych złomów ciska.	I Co dzieje się z otoczeniem? Jaka jest pora dnia? Zwróć uwagę na kolorystykę.
U stóp mu bujne rosną trawy, Bokiem się piętrzy turnia śliska, Kosodrzewiny wężowiska Poobszywały głążne ławy...	W jakim otoczeniu rośnie kwiat? Czy jest ono przyjazne? Na jaki zmysł oddziałuje ten element krajobrazu?
Samotny, senny, zadumany, Skronie do zimnej tuli ściany, Jakby się lękał tchnienia burzy.	Na pomocą jakiego środka artystycznego mówi się o róży? Jakie cechy zostały jej nadane?
Cisza... O liście wiatr nie trąca, A tylko limba próchniejąca Spoczywa obok krzaku róży.	Kim dla róży jest limba?
Słońce w niebieskim lśni kryształ, Światłością stały się granity, Ciemnosmreczyński las spowity W bładobłękitne, wiewne fale.	II Zwróć uwagę na kolorystykę. Na jaki zmysł ona oddziałuje? Jaka teraz jest pora dnia?
Szumna siklawa mknie po skale,	Kolejny element krajobrazu. Na jaki zmysł oddziałuje?

„Centrum – matura bez barier w szkołach i placówkach prowadzących kształcenie zawodowe”

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Pas rozwijając srebrnolity,
A przez mgły idą, przez błękity,
Jakby wzdychania, jakby żale.

W skrytych załomach, w cichym schronie,
Między graniami w słońcu płonie,
Zatopion w szum, krzak dzikiej róży...

} Dlaczego róża potrzebuje schronu?

Do ścian się tuli, jakby we śnie,
A obok limbę toczą pleśnie,
Limbę, zwaloną tchnieniem burzy.

} Nawiązanie do limby z pierwszego sonetu. Dowiadujemy się, co się z nią stało. Czego może obawiać się róża?

III

Lęki! wzdychania! rozżalenia,
Przenikające nieświadomy
Bezmiar powietrza!... Hen! na złomy,
Na blaski turnie, na ich cienia

} O kim mowa? Porównaj z sonetem II.

} Dynamika podkreślona przez wykrzyknienia i krótkie wyrazy.

Stado się kozic rozprzestrzenia;
Nadziemskich lotów ptak łakomy
Rozwija skrzydeł swych ogromy,
Świstak gdzieś świszczce spod kamienia.

} Kolejny element przyrody, tym razem bardzo dynamiczny.

} Na jaki zmysł oddziałuje świstak?

A między zielska i wykroty,
Jak lęk, jak żal, jak dech tęsknoty,
Wtulił się krzak tej dzikiej róży.

} Jaki jest stan „emocjonalny” rośliny?

Przy nim, ofiara ach! zamieci,
Czerwonym próchnem limba świeci,
Na wznak rzucona świstem burzy...

} Kolejny opis limby. Powalone wielkie drzewo nie daje zapomnieć róży o zagrożeniu jakim jest...

IV

O rozżalenia! o wzdychania!
O tajemnicze, dziwne lęki!...
Ziół zapachniały świeże pęki
Od niw liptowskich, od Krywania.

} Nawiązanie do stanu „emocjonalnego” róży.

} Kolejne zapachy.

W dali echowe słyhać grania:
Jakby nie z tego świata dźwięki
Płyną po rosie, co hał miękki
Aksamit w wilgną biel osłania.

} O jakie dźwięki chodzi? Co się zbliża?

W seledyn stroją się niebiosy,

} Jaka jest pora dnia?

„Centrum – matura bez barier w szkołach i placówkach prowadzących kształcenie zawodowe”

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wilgotna biel wieczornej rosy
Błyszczą na kwieciu dzikiej róży.

Oddziaływanie na zmysł dotyku.

A cichy powiew krople strąca
Na limbę, co tam próchniejąca
Leży, zwalona wiewem burzy...

Zapowiedź losu róży.

1. Przypomnij definicję sonetu.
2. Co łączy ze sobą ten cykl sonetów?
3. Jakie możliwe interpretacje ma: limba i róża?
4. Wskaż elementy wykorzystania techniki impresjonistycznej.

Mówiąc o cyklu sonetów Kasprowicza należy zaznaczyć, że utwory te należy interpretować przez pryzmat symbolizmu, który polega na nadawaniu jakiejś rzeczy, zjawisku kilku znaczeń metaforycznych (alegoria ma jedno znaczenie przenośne), jak również z perspektywy impresjonizmu, którego założeniem jest uchwycenie ulotnej i niepowtarzalnej chwili, momentu i podzieleniu się owym wrażeniem z odbiorcą. Warto również podkreślić zabieg synestezji, który polega na oddziaływaniu za pomocą słów na różne zmysły.

Uzupełnij tabelkę, dopisując cytaty obrazujące synestezję.

Zmysły	Cytat
Słuch	„Szumana siklawka...”
Wzrok	
Węch	
Dotyk	„Wilgotna biel...”

„Centrum – matura bez barier w szkołach i placówkach prowadzących kształcenie zawodowe”

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Stanisław Wyspiański *Wesele*

Pomysł na stworzenie dramatu narodził się na kanwie autentycznego wesela poety Lucjana Rydla z Jadwigą Mikołajczykówną. Wydarzenie to miało miejsce 20 listopada 1900 roku w krakowskim kościele Mariackim, zaś tytułowe wesele odbyło się w bronowickim dworcu Włodzimierza Tetmajera. Wyspiański nie tylko był uczestnikiem tej uroczystości, ale jeszcze świadkiem podczas ślubu.

Zjawy, które pojawiają się podczas wesela, są zazwyczaj projekcją stanu ducha bohatera. Ukazują się, ponieważ weselnik boryka się z jakimś problemem, z którym zjawą jest związana.

Isia i Chochol – to jedyne spotkanie, które ma tylko charakter zapowiedzi przybycia następnych zjaw.

Marysia i Widmo – to spotkanie kochanków sprzed lat. Zjawą to duch dawnej miłości Marysi. Ślub z tym mężczyzną miał być szansą na inne, lepsze życie i na opuszczenie wsi. Kobieta, mimo upływu lat, wciąż rozpamiętuje dawnego kochanka i nadzieje, jakie ze sobą niósł.

Dziennikarz i Stańczyk – spotkanie tych dwóch można nazwać dialogiem ucznia z mistrzem. Stańczyk symbolizuje konserwatystów, z którymi utożsamia się Dziennikarz. Redaktor przeżywa rozdarcie wewnętrzne, gdyż nie ma już siły kontynuować swojej działalności, która polega na celowym „usypianiu” społeczeństwa.

Poeta i Rycerz – Poeta pragnie, by pojawił się Rycerz, który swą odwagą i bohaterstwem poruszy cały naród i zachęci go do działania. Kazimierz Przerwa-Tetmajer (pierwowzór Poety) ostatecznie wystraszy się postaci Zawiszy Czarnego (Rycerza) i nie odda mu swej duszy.

Pan Młody i Hetman – Hetman symbolizuje zdradę (Ksawery Branicki – odpowiedzialny za targowicę, która ostatecznie doprowadziła do rozbioru Polski), której dopuszcza się Pan Młody, hańbiąc stan szlachecki, gdyż bierze sobie za żonę kobietę niższą stanem. To oczywiście rozterki młodożeńca.

Dziad i Upiór – Upiorem jest Jakub Szela (legendarny przywódca rzezi), symbolizuje on odwieczny konflikt panów z chłopami. Dziad, ponieważ brał udział w rabacji i wspomina te wydarzenia z nutką rozrzewnienia, stąd to spotkanie.

„Centrum – matura bez barier w szkołach i placówkach prowadzących kształcenie zawodowe”

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Gospodarz i Wernyhora – Gospodarz to szlachcic, który mieszka na wsi, łączy więc dwa stany. Wernyhora szukał odpowiedniego człowieka, który stanie na czele powstania. Gospodarz był do tego celu idealnym kandydatem. Od dawna marzył on o wspólnej rewolucji, w której chłop będzie walczył ramię w ramię ze szlachcicem.

Połącz rekwizyt z jego znaczeniem

Bibliografia:

1. *Antologia* liryki Młodej Polski, oprac. J. Sikora, Wrocław 1990.
2. Hutnikiewicz Artur, *Młoda Polska*, Warszawa 1994.
3. Kasprowicz Jan, *Wybór poezji*, Wrocław 1990.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

„Centrum – matura bez barier w szkołach i placówkach prowadzących kształcenie zawodowe”

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

4. Podraza-Kwiatkowska Maria, *Literatura Młodej Polski*, Warszawa 1992.
5. Tatarkiewicz Władysław, *Historia filozofii*, t. 3: *Filozofia XIX wieku i współczesna*, Warszawa 2005.
6. Tetmajer Kazimierz Przerwa, *Na skalnym Podhalu*, Wrocław 1998.
7. Wyspiański Stanisław, *Wesele*, Wrocław 1977.

Projekt realizowany przez Centrum Kształcenia Ustawicznego i Praktycznego
w Zielonej Górze